

„Zhruba jedna třetina je v pořádku“. Fara v Šonově u Broumova a její stavební historie (1782–2022)*

Rectory in Šonov near Broumov and Its Building History (1782–2022)

Jindřich Kolda

Abstrakt: Článek řeší stavební historii pozdně barokní fary v Šonově na Broumovsku od jejího vzniku v roce 1782 do současné doby, zejména na základě archivního materiálu. Vedle zhodnocení místa, které fara jako budova a sídlo instituce zaujímala v životě své obce a komunity, přináší především typický příběh církevní památky v bývalém německém pohraničí českých zemí, jejíž údržba přímo odvisela od její náplně a zájmu vlastníka, benediktinského opatství v Broumově. Na základě zjištěných údajů se následně článek pokouší pojmenovat a shrnout hlavní faktory, které stav (nejen) této památky způsobily.

Klíčová slova: fara; Šonov; Broumovsko; benediktini; historie péče o památku

Článek vznikl v rámci vědecko-výzkumné činnosti Katedry pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Abstract: The article concentrates on the building history of the late Baroque rectory in Šonov in the Broumov region from its establishment in 1782 to the present day, mainly on the basis of archival sources. In addition to an assessment of the place that the rectory as a building and seat of an institution occupied in the life of its village and community, it presents above all the typical story of a religious monument in the former German borderlands of the Czech lands, whose maintenance depended directly on the scope and interest of its owner, the Benedictine Abbey in Broumov. On the basis of the data found, the article then attempts to name and summarize the main factors that caused the condition of (not only) this heritage site.

Keywords: rectory; Šonov; Broumov region; the Benedictines; history of heritage site protection

The article was written as part of the research activities of the Department of Auxiliary Historical Sciences and Archive Studies, Faculty of Arts, University of Hradec Králové.

Jedny z architektonicky, urbanisticky a historicky nejhodnotnějších památek českého venkova jsou fary. Vedle rycht, škol, nebo hostinců – nejčastěji ve spojení s kostely či hřbitovy – patřily k uzlovým bodům života venkovských komunit. V souvislosti s dějinnými turbulencemi 2. poloviny 20. století o toto postavení prakticky ze dne na den přišly a byly odsouzeny do rolí spíše neudržovaných¹ a často prázdných objektů, pro něž se málokdy podařilo nalézt jiné trvalé využití. Takřka beze zbytku to platí pro nábožensky rozvrácené oblasti osídlené do roku 1945 Němci. Tento osud potkal také fara v Šonově (*Schöнау*) na Broumovsku. Přišla o už tak chabou péči před polovinou sedmdesátých

* Článek je upraveným textem archivní rešerše k SHP objektu fary v Šonově u Broumova, kterou vypracoval na přelomu let 2021 a 2022 autor se svými spolupracovníky Mgr. Martinou Bolom Kotáři, Ph.D., a Mgr. Evou Vodochozskou pro potřeby NPÚ, územního odborného pracoviště v Josefově. Citát v názvu článku pochází z rozhlasového interview s vlastníkem objektu krátce po jeho získání – *Nejohroženější kulturní památka v kraji, barokní fara v Šonově na Náchodsku, má nového majitele*, Český rozhlas Hradec Králové, 15. 12. 2021, dostupné online: <https://hradec.rozhlas.cz/nejohrozenejsi-kulturni-pamatka-v-kraji-barokni-fara-v-sonove-na-nachodsku-ma-8640684?fbclid=IwAR3ck-q0DiXUIdMhp1CEm5wXedwfbquRIRVWpsOs5ASQIS1azly4IAj1mRs> [16. 12. 2021].

1 Jak to pregnančně vyjádřil např. roku 1950 církevní tajemník okresního národního výboru (ONV) v Náchodě: „Nemáme naprosto žádného zájmu prosazovat pro náš okres nějaké velické částky na tyto opravy.“ – Státní oblastní archiv Hradec Králové (dále jen SOA HK), fond Krajský národní výbor Hradec Králové I (dále jen KNV HK I), kart. 169, inv. č. 409, Přípis ONV Náchod, č. j. 234/50.

Obr. 1. Fara v Šonově v létě 2021, pohled od jihozápadu, zdroj: archiv autora

let a od té doby zchátrala do takové míry, že se může vykazat označením „nejohroženější památka Královéhradeckého kraje“.²

Areál fary se rozkládá volně v zástavbě centra obce vedle hřbitova, cca 400 metrů pod někdejším farním kostelem sv. Markéty na nedalekém návrší. Jednopatrová, částečně podsklepená pozdně barokní budova fary má obdélný půdorys, kratší stranou orientovaný na severovýchod. Delší strany mají délku čtyř os, kratší pak dvou. Je vyzděna převážně z lomového kamene, s podezdívkou z pískovcových desek (vyjma jihozápadní strany). Jak vodorovné, tak svislé konstrukce jsou silně poškozeny, strop nad 1. patrem je propadlý stejně jako část kleneb nad přízemím. Rozpadající se mansardová střecha, pokrytá břidlicí, byla již odstraněna. Na jihozápadní stranu má budova plochý štít s římsou v úrovni zalomení mansardové střechy. Fasáda přes značný stupeň destrukce (zvláště na severozápadní straně) není ještě prosta všech hodnotných prvků, jako jsou např. vstupní profilovaný pískovcový portálek s vytesaným číslem popisným *Nro. 83*, i kamenná ostění oken, části bosáží, kordonových říms a lizén nebo podstatné fragmenty dveřních a okenních výplní.

Součástí areálu byla čtveřice hospodářských objektů – dochovaná zděná maštal a pilířová stodola a dnes již neexistující kolna na vozy (*Wagenschupfen*) mezi stodolou a maštali a kolna na dříví při cestě obcí. Pozdějšími úpravami znehodnocená maštal obdélníkového půdorysu s delší stranou souběžnou s farou má ve štítu směrem k cestě vsazenou pískovcovou desku se sdruženým znakem břevnovsko-broumovského opatství, vročením 1825 a monogramem PAB (*Placidus Abbas Brzewnoviensis*)³. Hospodářské objekty s farou svou polohou tvořily jakýsi obdélníkový, původně dlážděný dvůr – jako *Pfarrhof* (farní dvůr) je také v pramenech budova často identifikována.

2 V Seznamu ohrožených nemovitých památek ČR je faře zcela po právu přisouzen 5. stupeň fyzického stavu (zanikající), viz <https://pamatkovykatalog.cz/fara-12861302> [14. 7. 2022].

3 Jedná se o opata Placida Beneše († 1851), který úřad zastával v letech 1818–1844, viz <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/opati-brevnovskeho-klastera> [29. 11. 2021].

Šonov, jeho farnost a fara

Obec Šonov náleží mezi 19 obcí svébytného geograficko-historického území zvaného podle svého centra Broumovskem. Ke specifickým regionu patří zejména jistá oddělenost od zbytku (východních) Čech hřbetem tzv. Stěn a dále jeho historický vývoj, na němž se podepsaly především dva faktory: benediktinské vlastnictví regionu a jeho německé osídlení (obojí tu bylo „odpradávná“ a obojí vzalo za své rokem 1945).

Počátky obce se dříve kladly do 12. století, kdy se měl poblíž nynějšího centra osídlení nacházet hospodářský dvůr, nazývaný *Schonhof* (Krásný dvůr).⁴ Skutečné založení je však třeba hledat až v době po roce 1213, kdy byla zdejší oblast darována Přemyslem Otakarem I. břevnovským benediktinům. Teprve po polovině 13. století jsou doložena první pozvání německých kolonistů na Broumovsko. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1300. Vesnice byla zničena v průběhu husitských válek, její pozvolná obnova vyvrcholila až v 17. století dobudováním nezbytné infrastruktury v podobě farního kostela (1625).⁵

V roce 1776, kdy bylo zavedeno domovní číslování, se v obci nacházelo 245 domů.⁶ Vrcholného počtu osídlenců dosáhl Šonov v 2. polovině 19. století: roku 1885 zde žilo 1 779 obyvatel (z toho tři Češi), roku 1900 už to bylo jen 1 356, roku 1939 pak 952.⁷ Příčinou odlivu byl dozajista sílící průmysl v oblasti mezi Broumovem a Meziměstím a transfer obyvatel ze zemědělských obcí nejen do měst, ale obecně do nových urbánních celků typu schrollovského Olivětína. Po roce 1945 se osídlení podařilo obnovit jen zčásti: na počátku šedesátých let bylo v Šonově evidováno 421 obyvatel.⁸ V současné době zde žije 290 obyvatel.⁹

Dominantu obce tvoří farní kostel sv. Markéty, zbudovaný z iniciativy břevnovsko-broumovského opata Otmara Zinka v letech 1727–1730 dle plánů Kiliána Ignáce Dientzenhofera (1689–1755).¹⁰ Nahradil starý kostel sv. Jana Křtitele, který stával uprostřed hřbitova na místě dnešní hřbitovní kaple P. Marie z roku 1877. Původní kostel s hřbitovem a kostnicí, přilehlou farou a s jejím hospodářským dvorem a později ještě školou tvořil „odedávna“ přirozené centrum obce. Obrazově ho prvně zachycuje mapový doprovod tzv. Hesseliova urbáře broumovského panství z let 1676–1677.¹¹

Areál tehdy zánovní fary z roku 1674 je označen křížkem (+), kostel z jemného kamene uprostřed hřbitova obklopeného kamennou zdí je oddělen od fary oplocenou zahradou a označen patriaršním křížem (*). Tehdejší škola se nachází severně od církevních budov, značená jablkem s křížem. Statek označený # patřil ještě nedávno k faře, v dobách

4 Tak etymologii názvu vysvětlují místní vysídlenci zřejmě jako součást místní legendy: DIMTER, Gertrud – KÄHLER, Hildegard und Adolf, *Die Gemeinde Schönaue*, Forchheim 1981, s. 16. V českém prostředí platí zřejmě Profousův výklad odvozený z termínu „schoene aue“ neboli „krásná niva“ – PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, Díl I. A–H, Praha 1954, s. 207–208. Vzhledem k tomu, že podobnou etymologii Profous hledá i v případě blízkého Broumova (něm. Braunau z „braune aue“), kde přitom jde o evidentní zkomolení toponyma Břevnov jako sídla kolonizátora oblasti (*Brewnow* → *Brawnaw* → *Braunau*), je nutno (i) tento výklad brát s rezervou.

5 DIMTER, G. – KÄHLER, H. u. A, *Die Gemeinde Schönaue*, s. 16 a n. Před jeho výstavbou tu stál starší kostel středověkého původu, neboť nejspíše k roku 1605 je v Šonově evidována činnost luteránských kazatelů – HOFMANN, Johannes, *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*, München 1993, s. 774.

6 BERGMAN, Petr – BURIAN, Martin – JEŘÁBKOVÁ, Jana (edd.), *Broumovsko. Interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*, Broumov 2003, s. 146.

7 <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/schoen.htm> [29. 11. 2021].

8 Tabulka vývoje počtu obyvatelstva v letech 1885–1961 dostupná online na <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/schoen.htm> [29. 11. 2021].

9 Počet obyvatel v obcích ČR k 1. 1. 2022, dostupné online <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/1300722203.pdf/de05fcca-74d5-40b6-bfa0-6a9825cfe369?version=1.1> [14. 7. 2022].

10 CECHNER, Ant., *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském*, Praha 1930, s. 295 a n.

11 Dokument byl editován a kriticky zpracován v KOLÁČNÝ, Jaroslav – STEINOVÁ, Šárka – WAAGE, Vladimír, *Urbarium neoconscriptum cum explicatione brevi čili Nově sepsaný řád všech trvalých povinností a rent, které plní a odvádějí poddaní slavného kláštera Broumova ve městě a okolí. Křtitká edice*, Praha 2014.

Obr. 2. Výřez centra Šonova (1676–1677) z mapového doprovodu Hesseliova urbáře, zpřístupněného Petrem Bergmanem v rámci výstavy *Müllerova mapa Českého království* (Muzeum Broumova, 1. 7. – 8. 10. 2021), zdroj: archiv autora

vníku urbáře je již v soukromých rukách.¹² Okrsek tedy náleží k nejstarším architektonickým bodům Šonova a je významným spolutvůrcem jeho (nejen) urbanistické identity. Neměl význam jen pro místní obyvatele: stavby představovaly již odedávna „bránu“ do Šonova pro všechny příchozí z centra oblasti, Broumova, a později i orientační bod pro putující z „Prajska“, představovaného v tomto případě obcemi v kladském příhraničí. Od osmdesátých let 19. století okolo vedla mezistátní silnice z Broumova (Velké Vsi) na dnešní Tłumaczów (tehdy pruský Tuntschendorf), vybudovaná v letech 1882–1887.¹³

Šonov je k roku 1350 uváděn jako broumovská plebánie,¹⁴ poprvé je jako sídlo farnosti zmíněn k roku 1384.¹⁵ Právo prezentovat sem faráře měl zdejší feudál, tedy břevnovsko-broumovské opatství, k němuž byla farnost inkorporována až do jeho zániku v Broumově po druhé světové válce. Po husitských válkách čekaly Šonov klasické zvraty české církevní historie související s existencí dvou konfesí, které byly zakončeny nejpozději před rokem 1605 ustanovením katolického faráře Johannese Prayße.¹⁶ Tehdy byly k Šonovu přifařeny také sousední Janovičky a Heřmánkovice, jež se staly nejprve roku 1784 lokálií a roku 1862 pak samostatnou farností.¹⁷

Farnost zahrnovala poměrně rozsáhlé území jak z hlediska počtu věřících (např. v letech 1796–1921 tu bylo fundováno celkem 133 mešních nadací),¹⁸ tak z hlediska existenčního zabezpečení zdejšího faráře a jeho úřadu, např. k roku 1756 byl pozemkový majetek (pole, lesy, luka, vinice) fary druhý největší na Broumovsku.¹⁹ K roku 1884 bylo těchto pozemků 79,²⁰ mnohé však byly převážně v pronájmu místních sedláků a postupně se

12 Tamtéž, s. 60 a n. (v rukopisu 67 r ad.).

13 DIMTER, G. – KAHLER, H. u. A, *Die Gemeinde Schönaus*, s. 24.

14 BÍL, Zdeněk, Římskokatolická duchovní správa na Broumovsku v letech 1945 až 2000, *Stopami dějin Náchodska*, 2007, 11, s. 123.

15 HEINZEL, Adolf et al., *Braunauer Heimatkunde*, Braunau 1894, s. 17.

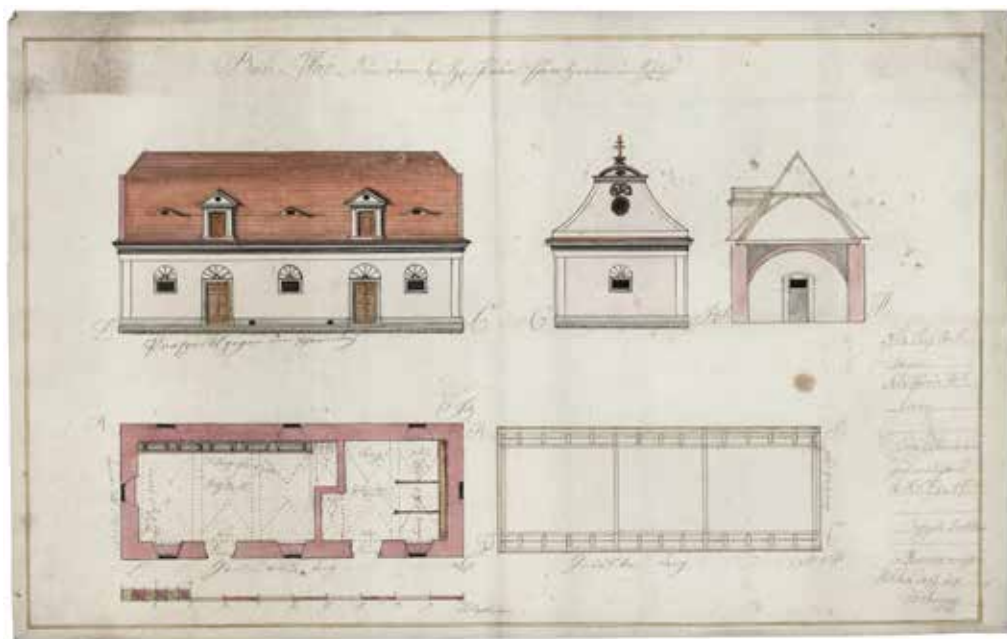
16 Od tohoto roku je zde vedena nejstarší z dochovaných matrik – SOA HK, Sběrka matrik, inv. č. 159/1, Matrika NOZ 1605–1634.

17 HEINZEL, A., *Braunauer Heimatkunde*, s. 209.

18 SOA HK, fond Velkostatek Broumov (dále jen VSB), kn. 3752.

19 SOA HK, VSB, kart. 191, inv. č. 1622, Správa farností 1757–1817.

20 Tamtéž, kart. 470, inv. č. 2310, Patronátní agenda 1860–1911.

Obr. 3. Plán maštale pro farní dvůr v Šonově z 27. 2. 1825, zdroj: Státní oblastní archiv Hradec Králové, VS Broumov, inv. č. 7380

odprodávaly. Příjmy z nich farnosti ovšem bez problémů dostačovaly ke správě jejího nemovitého majetku, kterým byl farní kostel, hřbitov s márnicí, fara s hospodářským dvorem a do roku 1780 i škola.²¹ Zdá se ale, že jisté obtíže mohla představovat obsluha mohutného dientzenhoferovského kostela – už v 19. století se část zdejších pobožností konala v kapli na hřbitově a kostel byl využíván především ke mším v létě.²² Šonovská obec přispívala na chod instituce platbami u příležitosti různých svátků, spolufinancovala údržbu fary (např. platbami za kominíka), pořizovala farářů koně.²³ Fara měla pro místní obyvatele význam nejen coby místo, kde žil a úřadoval duchovní správce jejich obce, ale přinejmenším v 19. a 1. polovině 20. století také jako místo, kde měli k dispozici malou knihovnu pro školní a privátní účely.²⁴ Farnost byla trvale obsazena duchovními správci až do roku 1945, kdy zde byli v srpnu zdejšími revolucionáři zavražděni dva poslední němečtí kněží – Julius Alban Prause a Alfons Ansgar Schmitt.²⁵ Oba jsou dnes pochováni na místním hřbitově v obnoveném hrobě.

Náboženský život nových osídlenců Broumovska byl od samého počátku „vlažný“, např. roku 1950 se dubnové slavnosti Vzkříšení zúčastnilo jen 12 osob, o Velikonocích to bylo v jeden den cca 40, druhý den 23.²⁶ Žádná z těchto pobožností již neprobíhala ve

21 Srov. pro nejstarší údobí např. Tamtéž, inv. č. 7118, kart. 1000 (Kostelní účty 1734–1778), pro nově např. soupis majetku k r. 1941 v Tamtéž, kart. 468, inv. č. 2308, Patronátní agenda 1852–1934. Kostelní účty ovšem faru po roce 1775, kdy vyhořela původní stavba, jako jedinou z těchto položek (už) nikdy nezahrnovaly. Byla zřejmě přímo součástí hospodaření Velkostatku Broumov či samotného břevnovsko-broumovského opatství. Blížší údaje se však k této skutečnosti nepodařilo dosud dohledat – není vyloučeno, že příslušný materiál byl součástí ztrát, které fondy v různých letech pravidelně stíhaly (naposledy v 50. letech 20. století v souvislosti s rozprášením benediktinského řádu).

22 HEINZEL, A., *Braunauer Heimatkunde*, s. 207.

23 SOA HK, VSB, kart. 468, inv. č. 2308, Patronátní agenda 1852–1934.

24 KVĚTENSKÝ, Vlastimil, *Knihovny východních Čech 1818/1848*, Hradec Králové 1969, s. 64 či 71.

25 PLACHÝ, Jiří, Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945), *Securitas imperii*, 2006, 14, s. 170–183.

26 Hlášení stráž. Kužela z místní stanice SNB v SOA HK, f. KNV HK1, kart. 170, inv. č. 416. Podobná čísla platí pro všechny znovuosídlené obce Broumovska. Na „české“ straně okresu byla účast řádově vyšší (např. o Vzkříšení v Polici bylo 2 200 osob, v Broumově jen cca 500).

farním kostele.²⁷ Ani samotné církvi se nedostávalo dostatečného počtu duchovních, kteří by se mohli věřících plně ujmout. Šonovská farnost, spadající tradičně pod děkanství v Broumově, byla tedy po druhé světové válce převážně spravována *ex currendo* (na dálku), stejně jako většina ze zdejších osmi farností.²⁸

Roku 2021 se v Šonově při sčítání lidu za věřící označilo 22 obyvatel z celkových 284, z toho se k římskokatolické církvi přihlásili tři.²⁹ Samostatná farnost Šonov zanikla k roku 2010, kdy byla spolu s dosavadními samostatnými farními obcemi v obvodu broumovského děkanství (Broumov, Heřmánkovice, Martínkovice a Ruprechtice) sjednocena do jedné římskokatolické farnosti Broumov.³⁰

Fara jako udržovaný objekt svého správce (1782–1945)

Nynější fara byla postavena roku 1782 farářem Karlem Kunzem poté, co roku 1775 vyhořela její předchůdkyně z roku 1674.³¹ Byť to není explicitně uvedeno, je možno na základě záznamu z druhé nejstarší dochované šonovské matriky usuzovat, že i tato předchozí budova nahradila starší objekt na stejném místě³² – lokace farního areálu je tak zřejmě přinejmenším předbělohorského data. Cechner uvádí, že stavba nové fary vyšla na 3 000 zlatých.³³ Údaj pravděpodobně čerpal z nějakého nedochovaného pramene benediktinské provenience (pamětní knihy farnosti?). Zde také mohly být uvedeny podrobnosti stavby, možná včetně jména stavitele.³⁴

Zřejmě opět z podobného nedochovaného zdroje pochází i zmínka o klasicizující úpravě/přestavbě objektu v roce 1825.³⁵ Z uvedeného roku se ovšem dochoval plán maštale pro farní dvůr (*Bau-Plan für den H. H. Pater Pfarrherrn in Schönau*), který mohl vzniknout v rámci této přestavby. V pozdější dokumentaci je tento objekt označován jako stáj či maštal (*Stall*). Jeho autorem je stavitel (*Baumeister*) Josef Lie(c)hten z Teplic nad Metují čp. 29. Západní stranu farního dvora tak uzavřela přízemní budova s dvěma vchody o dvou prostorech: větším pro dobytek (*Kuhstall*) o třech a půl klenebních polích s pěti žlaby, menším o dvou a půl klenebních polích pro koně (*Pferdestall*) a třech kójích pro zvířata. Půdní prostory s dvěma zděnými vikýři z dvora byly evidentně určeny k uskladnění sena/krmiva pro zvířata. V základní dispozici byla stavba realizována, nyní je úpravami původní ustrojení do značné míry setřeno (změny mohou být následkem větších úprav z roku 1904, zřejmě roku 1960 byla v čelní štítové stěně pro účely hasičské zbrojnice prolomena nynější vrata). V jiné podobě byl nakonec proveden sdružený znak břevnovsko-broumovského opatství, vedle štítů doplněn iniciálami PAB (*Placidus Abbas Brževnoviensis*) a vročením 1825.

27 Srov. např. *Schematismus diecéze královéhradecké 1973*, Hradec Králové 1973, s. 95.

28 BÍL, Z., *Římskokatolická duchovní správa*, s. 106.

29 Sčítání lidu 2021, obyvatelstvo podle náboženství a víry obcí vybraného okresu, dostupné online: [https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SLD210092-OB-OK&katalog=33525&z=T&f=TABULKA&skupId=4294&pvo=SLD210092-OB-OK&pvoKc=101&pvoCh=40584#w= \[14. 7. 2021\].](https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=SLD210092-OB-OK&katalog=33525&z=T&f=TABULKA&skupId=4294&pvo=SLD210092-OB-OK&pvoKc=101&pvoCh=40584#w= [14. 7. 2021].)

30 Viz <https://www.broumovfarnost.cz/cs/historie> [27. 11. 2021].

31 Šlo údajně o odplatu za to, že zde při poddanském povstání v březnu našel útočiště broumovský hospodářský správce – Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupská konzistoř, kart. 22, inv. č. 843, Oznámení o vypálení fary v Šonově vzbouřenými poddanými 1775.

32 SOA HK, Sbirka matrik, inv. č. 159/2, [fol. 497v]: *Daß nachfolgende jahr 1674 wardt allhier zue Schönew der pffaahoff von grundt aufgebauet etc.* Hesseiliův urbář nezmiňuje, že by se předtím nacházela fara na jiném místě, přestože se v historii významných budov obvykle do minulosti cca 20 let vrací. Důležitý je údaj, že faru postavila obec Šonov, a to že popisem i obrazem máme co do činění se strukturou dvora (*Pfarhof*) – KOLÁČNÝ, J. – STEINOVÁ, Š. – WAAGE, V., *Urbarium neoconscriptum*, s. 62.

33 CECHNER, A, *Soupis památek*, s. 302.

34 Pro další průzkum v úvahu připadá zejména tzv. *Gedenkbuch der Gemeinde Schönau (handschriftliche Aufzeichnungen, von 1605–1884 reichend, darunter die Chronik des Schullehrers Martin Rotter aus dem 18. Jh.)*. Jedná se o opisy pamětních knih a kroniky obce z let 1605–1884, údajně uložené ve Vlastivědném muzeu Broumova ve Forchheimu (SRN), které po roce 1945 sloužilo jako kulturní centrum odsunutého obyvatelstva z regionu.

35 Viz údaj v Seznamu ohrožených nemovitých památek, dostupné online: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/seznam-ohrozenych-nemovitych-pamatek/7025-fara-v-sonove> [21. 11. 2021].

Je nutno konstatovat, že takřka celé údobí mezi lety 1782–1945 je v podstatě prosto zásadnějších zpráv týkajících se budovy a jejích úprav. Nejstarší relevantní zprávou je inventář fary z roku 1837.³⁶ Vznikl u příležitosti předání farní budovy po faráři Emanuelu Ruckerovi do rukou nového duchovního správce Prokopa Justa 26. září. Inventovanými prostory byly v přízemí: místnost pro „čeládku“ (*Gesindstube*), chodba/předsíň (*Vorhause*), místnost pro kuchařku (*Köchin-Zimmer*), kuchyň (*Küche*) a spíž (*Gewölbe*). V patře se nacházely: jídelna (*Taffelzimmer*), chodba/předsíň (*Vorhause*), obytná místnost faráře (*Wohnzimmer des H. Pfarrers*) a vedlejší pokoj (*Nebenzimmer*). V areálu fary je dále zmíněna stodola (*Scheuer*), hospodářský dvůr (*Hofe*) s kolnou na vozy (*Schuppen zum Wagen*) a maštali (*Stalle*) s osmi kravami, šesti telaty, dvěma koni a třemi kozami. Zvlášť pak byla inventována další výbava – cín (*Zinn*), nábytek (*Tischzeug*), postele (*Betten*) a železo (*Eisen*). Fara představovala poměrně zásadní hospodářskou jednotku s vlastním personálem, z nichž jsou výslovně zmíněni kuchařka, tři děvečky (*Mädel*) a čeledín (*Knecht*).³⁷

Indikační skica³⁸ a povinný otisk císařského katastru³⁹ z roku 1840 pak odrážejí situaci celého areálu za Justova působení. Fara měla přidělené číslo popisné 83, které má dodnes. Farní dvůr přiléhá k oválnému pozemku obecního hřbitova, kde se nacházel původní farní kostel sv. Jana Křtitele, nahrazený roku 1877 nynější hřbitovní kaplí, a kostnice/márnice, která existuje doposud. Zděná farní budova přiléhá k hlavní cestě obcí, obklopená na severu a severozápadě menší ovocnou zahradou, na jihu a jihovýchodě okrasnou (?) zahradou se čtvercovým dělením a (nyní zaniklým) zahradním altánem,⁴⁰ na západě pak přiléhají k faře hospodářské budovy rozložené podél dvora obdélníkové dispozice. Nejjižnější budova dvora je stále stojící stodola (od níž vede dnes zaniklá cesta k lukám pod kostelem sv. Markéty), západní stranu okrsku uzavírá stále existující maštal⁴¹ a konečně při silnici je pak ona kolna na vozy, zaniklá po druhé světové válce. Okrasná zahrada je samostatným pozemkem č. 150, zbytek areálu pak č. 149. K faře příslušel poměrně rozsáhlý pozemkový majetek z lesů, luk a polí, táhnoucích se směrem k Rožmitálu, vesměs pronajatých.

Další farní inventář pochází z 13. srpna 1858,⁴² kdy na faru přišel po předchozím faráři Ivanovi nový duchovní Cajetan Eger. Inventované prostory jsou takřka identické – v přízemí pouze přibývá jedna místnost zvaná dřevník (*Holzschupfen*, kde se nachází i prostor určený k praní prádla). V patře je nově inventován tzv. kaplanský pokoj (so *genannte Capelan Zimmer*). V maštali není tentokrát kůň. K uživatelům fary tak přibyl další duchovní (kaplan), který však zřejmě nebyl stálým obyvatelem, když v jeho místnosti není inventována postel. Další dochovaný inventář pochází pravděpodobně z roku 1872,⁴³ kdy faru přebíral farář Placidus Sřředa. Inventována navíc oproti předchozím je také půda (*Boden* – tu byly uloženy moučnice / *Mehlkasten* a povlečení). K domácí zvěři přibyla drůbež (20 slepic a jedna husa). Farář byl schopen pohostit v jídelně až 20 osob, když měl k dispozici takto rozsáhlý jídelní servis, darovaný opatem. Za faráře Mainrada

36 SOA HK, VSB, kart. 274, inv. č. 1939.

37 Vše Tamtéž.

38 *Indikační skica 7754-1 Šonov – dříve Schöna u (Ssonow)*, uložena v Národním archivu, f. Indikační skici – Čechy, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=HRA429018400> [22. 11. 2021].

39 *Císařský povinný otisk stabilního katastru 7754-1 Šonov – dříve Schöna u (Ssonow)*, list VII, uloženy v Ústředním archivu zeměměřičském a katastrálním Praha, dostupné online: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_7754-1_7 [22. 11. 2021].

40 Doložen písemně jako *Sommerhaus* v soupisu pozemků příslušících k faře k roku 1884 – SOA HK, VSB, kart. 470, inv. č. 2310. Jako stavba (resp. stavební parcela) se nachází ještě na katastrální mapě z let 1964–1969 – *Mapa evidence nemovitostí VS-XXII-8-5*, Ústřední archiv zeměměřičský a katastrální Praha, dostupné online: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=menkyc&idrastru=B5_1_VS-XXII-8-5 [22. 11. 2021]. Otázka samozřejmě je, zdali ještě tehdy vůbec stál. Např. zadní stodola zde zaznamenána není, přestože stále existuje.

41 Ve skutečnosti na tomto místě existovaly dvě stavby: dřevník (*Schuppen*) a stáj/maštal (*Stall*), jak je zachycuje skica z roku 1936 (viz níže).

42 SOA HK, VSB, kart. 463, inv. č. 2302, Patronátní agenda 1850–1867.

43 Tamtéž, nedat.

Obr. 4. Farní areál čp. 83 s přilehlou zahradou vedle oválného hřbitova propojeného cestou s farním kostelem na indikační skice ke stabilnímu katastru z r. 1840, zdroj: Národní archiv, Stabilní katastr, indikační skici, sign. HRA 429, sekce A09C

Dvořaka, který faru převzal 24. dubna 1879, se inventář⁴⁴ opět nijak zvlášť nemění, vyjma jiných pojmenování některých místností – v patře jsou vedle jídelny a obytné místnosti pana faráře uváděny tři hostinské pokoje, označené dle světových stran (*Gastzimmer gegen Osten* a 2x *Gastzimmer gegen Süden*). Kaplan tak přichází o svůj pokoj, kde byla nyní umístěna mj. knihovna. O tři roky později, 13. listopadu 1881, převzal faru Pankraz Diechsel. Inventář zůstává identický.⁴⁵

Materiály z poslední třetiny 19. století a počátku 20. století dávají konečně nahlédnout také do stavebních záležitostí. K roku 1876 je zmiňována oprava kamen za 9,40 zlatých (zl.).⁴⁶ Nespecifikované opravy fary ve výši 16,09 zl. jsou zaznamenány k roku 1881 (doprovazeno opět opravami topení).⁴⁷ Roku 1883 dodal místní stolař Kahler dvě nová zasklená okna pro půdu fary za 8 zl. 80 krejcarů (kr.), nato ještě 30 čtyřkřídlých oken a jedny dveře za 30 zl. 50 kr. Broumovský klempíř Settmacher pak na farní budovu vyrobil okapní žlaby za 2 zl. 45 kr. Ve stejném roce bylo vyplaceno Hubertu Switilovi za 30 dní oprav a čištění stáje 1 zl. 36 kr, za nové vyzdění kolny cca 15 zl. Kovář Meisner provedl sešroubování střešní konstrukce na stodole za 8 zl., truhlář Meier ji za cca 3 zl. pokryl šindelem.⁴⁸ Roku 1884 pracoval zednický mistr Switil na dláždění a bílení v budově a zvyšoval zahradní zeď (přes 40 zl.) – na dlažbu bylo u kameníka Hirscheka sehnáno 153 dlaždic za 24 zl. 48 kr. Zaznamenána je rovněž oprava topného systému za 2 zl.

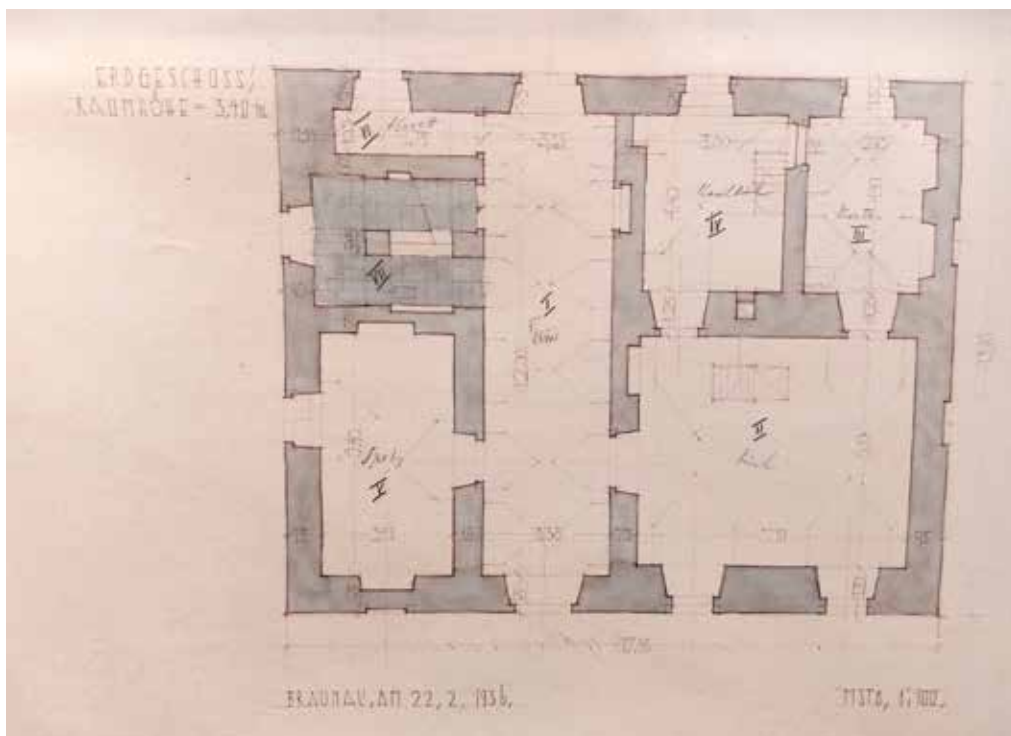
44 Tamtéž, kart. 470, inv. č. 2310, Patronátní agenda 1860–1911.

45 Tamtéž.

46 Tamtéž, kart. 1002, inv. č. 7118, Účet farního kostela sv. Markéty v Šonově 1851–1885.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž. Cena za provedenou práci může znamenat také její rozsah.

Obr. 5. Půdorys přízemí fary na skice F. J. Wilda z 22. 2. 1936, zdroj: Státní oblastní archiv Hradec Králové, Velkostatek Broumov, kart. 450, inv. č. 2288, Správa velkostatku 1929–1944

29 kr. Další úpravy probíhaly v hospodářských objektech (střechy dřevníků, zednické práce v malé kolně), opravovala se dlažba na dvoře (4,80 zl.) 33 kusy dlaždic.⁴⁹ V letech 1885–1886 Switil vydláždil kuchyň a stodolu za 12 zl. 10 kr. Ta byla navíc opatřena novým šindelem (zedník Maier, 5,60 zl.) a bedněním (25 zl. 30 kr.), které bylo opraveno i na dnes zaniklé kolně na vozy.⁵⁰ K roku 1887 je zaznamenána jen dodávka dvou okenních špalet (145 cm vysokých, truhlář Kahler), osazení tří jiných a ještě jedné dveří (více než 40 zl.).⁵¹ Roku 1889 proběhly úpravy v kolně, zvláště tesařské a klempířské práce.⁵² V letech 1894 a 1895 byla realizována oprava stodoly a jedné kolny, o niž bylo žádáno již roku 1886, a pak ještě opakovaně v dalších letech.⁵³ Roku 1889 pro ni bylo připraveno stavební dřevo. Práce provedl opět Hubert Switil. Na stavbu poskytla vápno obec Šonov. Roku 1896 jsou zaznamenány jen drobné opravy na stodole a oknech.⁵⁴ V roce 1897 došlo k opravě kolny za 100 korun (K), dále proběhly drobné klempířské práce na faře.⁵⁵ Roku 1898 byly realizovány drobné zednické práce na kolně.⁵⁶ Pro léta 1899–1903 nejsou práce konkretizovány a jsou honorovány nízkými částkami od 30 do 60 K: 1899 – kamnařina, 1900 – klempířina, 1902 – oprava bridelice na střeše, klempířina.⁵⁷ Roku 1904 odvedl zedník Meier pokrývačské práce za 180 K, nato byl nakoupen písek, cihly ze Schrollovy cihelny a předěláváno (přezděno) zastřešení maštale úhrnem za více než 1 000 K.⁵⁸

49 Tamtéž.

50 Tamtéž, kart. 470, inv. č. 2310, Patronátní agenda 1860–1911.

51 Tamtéž.

52 Tamtéž.

53 Tamtéž, kart. 496, inv. č. 2345, sign. VIII.III.23, Stavební agenda 1891–1895. Bohužel průvodní plánová dokumentace se nedochovala.

54 Tamtéž, kart. 1002, inv. č. 7118.

55 Tamtéž.

56 Tamtéž.

57 Tamtéž.

58 Tamtéž.

Obr. 7. Situace farního areálu na skice F. J. Wilda z 22. 2. 1936, zdroj: Státní oblastní archiv Hradec Králové, fond Velkostatek Broumov, kart. 450, inv. č. 2288, Správa velkostatku 1929–1944

jsou zde (opět) uvedeny maštal, stodola a dvě kolny. Součástí spisu jsou plány obou pater fary v měřítku 1 : 100, vyhotovené broumovským stavitelem Franzem J. Wildem (*Plan der Pfarrei im Schöнау No. 82* [sic!]). Přízemí o světlé výšce místností 3,40 metru o celkem sedmi prostorech má následující dispozici: po vstupu vchodem z dvora do průchozí chodby (I) je po levé straně postupně spíž (V), schodiště do patra (VII) a záchod (VI). Napravo od vstupu je kuchyň (II, největší prostor) propojená s prádelnou (IV, při chodbě) a místnost pro služebnictvo (III).

Poschodí o stejné světlé výšce a dispozici se drobně liší tím, že prostor nad dolní chodbou je rozdělen mezi komínovými tělesy příčkou s dveřmi na dva díly – chodbu (VIII) a předsíní farářova příbytku (XI). K němu dále patří ložnice (XII) a jídelna (XIII), z níž vede vchod do kanceláře (X). Pro úřední jednání je kancelář přístupná z chodby předsíní (IX). Vedle schodiště je nad dolním záchodem umístěna toaleta (XIV). Půda, na níž míří schodiště (VII), nebyla zakreslena. V obou plánech jsou uvedeny rovněž rozměry, vč. tloušťky zdí.

Inventátor rozdělil místnosti na neobytné a obytné, přičemž k obytným je řazena rovněž kuchyň, není tudíž vyloučeno, že tu tehdy mohla bydlet farská kuchařka. Pod pojmem služebnictvo chápal soupis ty osoby, které jsou k dispozici farářů při plnění jeho povinností a vedení matrik (tedy patrně kaplan). Zdali byla místnost č. III také jeho příbytkem, nelze vzhledem k absenci soupisu zařízení prozatím určit.

Dále ke spisu patří situační skica farního areálu (*Situation 1 : 720*). Fara se nachází na parcelách č. 1478 (dle stabilního katastru jde o sad), 1479 (dle SK okrasná zahrada) a 1480 (dle SK louka), 149 (hospodářský dvůr), 1482 (dle SK sad) a 1487 (v SK nezachycen). Parcely 1482 a 1487 jsou odděleny od areálu dnes zaniklou cestou ústící od západu do stodoly (zachycena na SK). Stodola (XIX) je stále dochována, stejně jako maštal (XVII). Zakresleny jsou obě zaniklé kolny: první na vozy (XVIII) mezi maštalí kolmo k stodole, druhá na dříví (XX) uzavírající dvůr proti stodole. Doplněno o rozměry objektů, vč. fary.

Od ztráty původního určení k počátku zániku (1945–1989)

Rok 1945 přinesl Broumovsku a Šonovu zcela novou realitu. Na osudu fary se tak prakticky okamžitě začaly podepisovat dva faktory: odsun německých řeholníků z Broumova v letech 1945 a 1946 a jejich nedostatečné zastoupení českými duchovními. Nová komunita nebyla schopna delegovat na uvolněné farnosti nové správce a ruku v ruce s tím šla i snížená péče o jednotlivé objekty.⁶⁵ Nejpozději od roku 1948 byly klášterům odňaty pozemkové a další majetky, řády tak ztratily své tradiční příjmy, což se opět projevilo v nedostatku financí na údržbu objektů. Roku 1950 pak byli benediktini, stejně jako většina řádů v Československu, rozprášeni. Zřízením Státního úřadu pro věci církevní roku 1949 na sebe stát vzal povinnost financovat chod církví,⁶⁶ což se v oblasti péče o památky projevilo alarmujícím podfinancováním. Pokud v případě Broumovska byla už nějaká péče před rokem 1989 realizována, týkala se především kostelů,⁶⁷ ačkoliv příslušné orgány opakovaně deklarovaly, že budou vedle 28 kostelů a 12 kaplí udržovat i všech 18 far na území okresu.⁶⁸ V případě šonovské fary se to projevilo „pouze“ jejím prohlášením kulturní památkou v roce 1958 a zápisem do státního seznamu kulturních památek roku 1964.

Často poměrně robustní areály far ztratily svou náplň. Nejprve bylo z organismu šonovské fary vyňato hospodářské zázemí a k roku 1949 pronajato místnímu rolníku Ciblovi. Nevyužíval ho však celé, když záhy požádal tehdejší administrátor farnosti František Zacha o zbourání první kolny pro její zchátralost.⁶⁹ Jediný pokus o poválečnou státní subvenci na opravu fary se datuje k roku 1950, kdy broumovský okresní národní výbor (ONV) přidělil faře částku 10 tis. Kčs na opravu vnitřního zařízení,⁷⁰ která zřejmě nebyla provedena. Znovu k provedení prací vyzvala v roce 1951 biskupská konzistoř,⁷¹ opět patrně bezvýsledně. Roku 1952 se žádá o částečnou výměnu krytiny (břidlice za tašky), která je vyčíslena na 15 tis. Kč,⁷² k níž též nedošlo. Od stejného roku hospodařilo šonovské jednotné zemědělské družstvo (JZD) také na pozemcích, které ještě zůstaly ve vlastnictví farnosti, za roční pronájem 800 Kčs.⁷³ Je mezi nimi i louka p. č. 1480, která ze západu přímo přiléhá k farnímu areálu (stodole). Ze znění nájemní smlouvy vyplývá, že tehdy ještě existovala spojovací cesta mezi farním dvorem a kostelem (od levé strany stodoly po hraně louky vzhůru), kterou kdysi používal farář a jeho asistenti při výkonu svých liturgických povinností. V roce 1953 byla pronajata místnímu JZD také stodola.⁷⁴ Na kusu zahrady (0,2062 ha) hospodařil od roku 1954 občan Spiske.⁷⁵

Role farních budov jako míst úřadování církevní správy brala díky personální poddimenzovanosti církve a nedostatku věřících v pohraničí rovněž postupně za své. Posledním duchovním, který v padesátých letech jistý čas až do své smrti roku 1958 v Šonově

65 Ačkoliv pro bezprostředně předcházející období tu svou negativní roli vykonalo i válečné hospodářství. V srpnu 1949 konstatuje okresní církevní tajemník ONV Broumov v rámci soupisu patronátních kostelů v okrese: „Většina těchto far a kostelů potřebuje dosti značné opravy a podotýkám k tomu, že během okupace žádný shora uvedený nebyl jaksepatří opraven, dělalo se jenom to nejnutnější.“ Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod), fond Okresní národní výbor Náchod (dále jen ONV N), kart. 520, inv. č. 876.

66 V oblasti farností to bylo např. refundací jejich účetních ztrát, které virtuálně vycházely z jejich finančního jmění před rokem 1949 – pro Šonov viz např. náhrada schodku za rok 1954 ve výši 340 Kčs – SOA HK, KNV HK 1, kart. 215, inv. č. 545, Státní příspěvky na úhradu rozpočtových schodků církví 1951–1954.

67 Pro rok 1950 např. Tamtéž, kart. 191, inv. č. 371, Stavby a opravy církevních budov 1949–1950. Např. v letech 1955–1957 bylo na údržbu far v okrese vydáno údajně 90 tis. Kčs (na kostely pak 665 tis. Kčs, na kaple 0 Kčs). Šonovské fary se zřejmě netýkaly.

68 Tamtéž, kart. 217, inv. č. 551, Prověrka stavu církevních budov v pohraničí 1954. Další možnost byla objekty předat k nenáboženskému užívání, nebo je demolovat.

69 Hlášení MNV Šonov, Tamtéž.

70 SOKA Náchod, ONV N, kart. 520, inv. č. 876.

71 SOA HK, KNV 1, kart. 169, inv. č. 409, Stavby a opravy církevních budov 1949–1950.

72 SOKA Náchod, ONV N, kart. 520, inv. č. 876.

73 Tamtéž.

74 SOA HK, KNV HK 1, kart. 218, inv. č. 556, Převody církevního majetku 1951–1954.

75 Tamtéž, kart. 627, inv. č. 1820, Inventarizace církevního majetku 1955.

Obr. 8. Šonovská fara v roce 1988, pohled od severovýchodu, zdroj: fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově

i bydlel, byl výše zmiňovaný František Zacha.⁷⁶ K době jeho působení se vážou také pokusy o nové – v oficiální terminologii „účelové“ – využití objektu. V roce 1959 vydal odbor školství a kultury krajského národního výboru (KNV) v Hradci Králové souhlas s pronájmem celku farního areálu na základě práva poživacího radě místního národního výboru (MNV) v Šonově.⁷⁷ Pro potřeby farního úřadu měly být vyhrazeny dvě místnosti v patře. V souladu se žádostí MNV tu „na základě požadavku občanů“ byla zřízena mateřská škola,⁷⁸ otevřená 1. srpna 1960 a o dva roky později doplněná o jesle.⁷⁹ Přes některé adaptační kroky (modernizace jídelny a kuchyně) nemohla stará budova dostat hygienickým a dalším požadavkům na provoz školského zařízení,⁸⁰ které bylo s počátkem školního roku 1975/76 přeneseno do nově vystavěného objektu mateřské školy v sousedství farního areálu.⁸¹ Od srpna 1975 byla tedy fara prázdná a bez využití. Občasné návrhy na jiné využití objektu či jeho opravu ztroskotaly vždy na konstatování, že jsou pro předpokládané vysoké náklady nerealizovatelné.⁸² Nalezeno bylo pouze využití pro

76 BÍL, Z., *Římskokatolická duchovní správa*, s. 124. Zacha působil jako kaplan broumovského děkanství v letech 1950–1965.

77 SOA HK, KNV HK1, kart. 604, inv. č. 1680, Schvalování dispozic církevním majetkem 1959–1960.

78 SOKA Náchod, ONV N, kart. 793. První mateřská škola (resp. zemědělský útulek) byla v Šonově zřízena roku 1948, až do konce 50. let byla provozována jen sezónně.

79 Zápis z r. 1975 na s. 21–23 rukopisné *Kroniky obce Šonov (Il.: 1971–2011)*, uložena na Obecním úřadě Šonov a přístupná online: <https://www.sonov.cz/obec-1/informace-o-obci/kronika-obce/> [14. 7. 2022].

80 Viz např. zápis z r. 1972 o kontrole provedené hygienickou stanicí v Náchodě: „Zjistila, že tento objekt má mnoho hygienických nedostatků: chlad, vlhko, plíseň, malé prostory místností. Doporučila provést nejnútější opravy jako omytí stěn modrou skalicí a vymalování.“ – Tamtéž, s. 13.

81 Tamtéž, s. 22.

82 Viz např. hlášení MNV Šonov v SOKA Náchod, ONV N, kart. 793, nebo nezpracovaná část fondu MNV Šonov v SOKA Náchod, získaná roku 2022. Oprava střechy fary byla na základě požadavku MNV vyprojektována roku 1974 a její realizace zahrnuta do volebního programu místní Národní fronty pro období 1976–1980. Měla být zřejmě prvním krokem v adaptaci budovy na klubovny společenských organizací (v této době působily v Šonově např. Svaz žen, Červený kříž, SSM, myslivecký svaz apod.).

Obr. 9. Šonovská fara v roce 1988, pohled od jihozápadu, zdroj: fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově

některé hospodářské objekty – v roce 1960 tak byla např. v historické maštali zřízena hasičská zbrojnice.⁸³ Tehdy byla zřejmě v její severní stěně proražena současná vrata, „aby se nemuselo zájždět dvorem“.

V dubnu 1963 se definitivně uzavřelo církevní vlastnictví areálu, když byla budova fary (stav. parcela 149) s přilehlými pozemky (stav. parcela 150 a pozemkové parcely č. 1478 zahrada a 1479 zahrada) bezplatně „odevzdána do vlastnictví čsl. státu“ a tím přešla do správy/majetku obce Šonov.⁸⁴ Pokus o její prodej soukromníkovi pro rekreační účely z konce osmdesátých let – první hledání takového vlastníka se vážou už k roku 1979 – nebyl úspěšný, ačkoliv ten zde minimálně od roku 1988 nějaké základní úkony provedl.⁸⁵ Roku 1989 byla ze střechy objektu snata část krytiny, možná jako příprava na demolici budovy,⁸⁶ která se záhy vrátila do obecních rukou. Zřejmě v souvislosti s tímto záměrem bylo roku 1990 zažádáno o snesení památkové ochrany objektu. O rok později odmítlo Ministerstvo kultury ČR vyhovět žádosti obecního úřadu v Šonově o snesení památkové ochrany objektu s poukazem na urbanisticko-stavební hodnoty a skutečnost, že přes zchátralost je možné ji rekonstruovat.⁸⁷ V majetku obce zůstala fara až do roku 2002, neboť se nestala předmětem restitucí církevního majetku.

Okresní stavební podnik Náchod ji ovšem po tři roky odkládal a nakonec se „na doporučení ONV“ od ní odstoupilo – Kronika II., s. 32 a 35.

83 SOA HK, KNV HK1, kart. 604, inv. č. 1680, Schvalování dispozic církevním majetkem 1959–1960.

84 Pozemková kniha pro katastrální obec Šonov – knihovni vložka B (s. 523), uložena na Katastrálním úřadě pro Královéhradecký kraj, pracoviště Náchod.

85 SOkA Náchod, f. MNV Šonov, nezpracovaná část fondu (spisy předané k r. 2022); Kronika II., s. 60 (1989) uvádí: „... fara v dezolátním stavu (...) hyzdí střed obce, kde se denně soustřeďuje nejvíce lidí.“ Akce zapadá do vlny rozprodávání neobývaných stavení v pohraničí pro rekreační účely, charakteristické zejména pro 70. a 80. léta. Tímto způsobem byla řada objektů, které se staly pověstnými „chalupami“, zachráněna před zánikem.

86 Za tuto informaci vděčí autor Ing. Jiřímu Slavíkovi.

87 Šonov, fara čp. 83, okr. Náchod, ukončení řízení o zrušení prohlášení za kulturní památku, dostupné online: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=738418 [21. 11. 2021].

Obr. 10. Zkáza interiéru fary v místech někdejší chodby přízemí, léto 2018, zdroj: archiv NPÚ, ÚOP v Josefově

Až na samotnou hranu zkázy (1989–2022?)

Ani v nové době se nepodařilo vytvořit adekvátní podmínky k záchraně objektu. Obec byla – ne zcela nepochopitelně – finančně příliš slabým hráčem pro tak zásadní investiční akci. Pouze provizorním zásahem byla jediná obecní akce zaměřená alespoň na nejnutnější zajištění chátrající střechy (základní vyztužení krovu a překrytí nejpoškozenějších míst lepenkou) v roce 1997.⁸⁸ V roce 1998 provedl průzkum neužívané budovy se zaměřením a popisem stavby Alexandr Skalický st., který jeho závěry publikoval v roce 2003.⁸⁹ Text doplňuje soudobá fotodokumentace (1998), dokládající značnou zchátralost objektu již v době před čtvrtstoletím (stržený vikýř na západní straně, poškozená krytina atd.). V interiéru byla ovšem tehdy ještě zachována konstrukce 1. podlaží, řada dřevěných výplní, stropy v patře však již byly propadlé. K roku vydání textu uvádí, že budově hrozí demolice.⁹⁰ Roku 2002 kupují budovu fary s přílehlými pozemky od obce Šonov za necelých 50 tis. Kč manželé Študentovi z nedalekého Božanova. Tím došlo k vlastnické rozluce původního areálu fary – soukromí vlastníci získali parcelu č. 149/3, na níž se nachází objekt fary, stodoly a větší část plochy někdejšího hospodářského dvora. Jeho zbytek, tj. někdejší maštal s přílehlými pozemky, jako parcela č. 149/4 zůstala v majetku obce Šonov.⁹¹ Obec zde mj. garážuje svou techniku.

88 Projekt úprav byl vyčíslen na 161 000 Kč – viz SOKA Náchod, f. Obecní úřad Šonov, nezpracovaná část (spisy předané k r. 2022).

89 SKALICKÝ st., Alexandr, Barokní fara v Šonově, *Stopami dějin Náchodska*, 2003, 9, s. 167–178.

90 Dle údajů v textu měl být jeho originální elaborát uložen ve spisovně Památkového ústavu v Pardubicích. Nynější uložení lze očekávat buď na ÚOP v Josefově, nebo v Pardubicích, popř. v nezpracovaném fondu Národní památkový ústav Pardubice, uloženém v SOA HK. V jiné podobě byl text publikován rovněž jako SKALICKÝ st., Alexandr, Barokní fara v Šonově u Broumova, *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*, 2003, 63, 5, s. 337–339.

91 Kupní smlouva a smlouva o zřízení předkupního práva jako věcného práva z 28. 12. 2001, zapsaná u Katastrálního úřadu v Náchodě 2. 5. 2002 a uložená tamtéž.

Obr. 11. Fara v Šonově v létě 2022, pohled od severozápadu, zdroj: archiv autora

Přístup nových vlastníků k objektu byl předmětem řady kontroverzí. Zpočátku zde nějaké nejnutnější zásahy údajně provedeny byly,⁹² ovšem např. žádost NPÚ z roku 2009 o odstranění havarijního stavu, statické zajištění obvodových zdí a kleneb, obnovu krovu a nové zastřešení zůstala oslyšena.⁹³ Postup degradace objektu v průběhu dvou dekad od Skalického elaborátu z roku 1998 do roku 2018 dokládá diplomová práce Kateřiny Petrové *Rekonstrukce fary v Šonově*, obhájená na Stavební fakultě ČVUT.⁹⁴ Srovnání obou elaborátů a současného stavu nabízí poměrně dobrý přehled o postupující zkáze v uplynulém čtvrtstoletí, která se v interiéru projevila především propadem kleneb nad přízemím vinou dlouhodobého a neřešeného poškození střechy. Exteriér pak vedle odpadávání krytiny a degradace krovů potkalo postupné odhalování zdiva, v jehož spárách a rozšiřujících se puklinách docházelo k usazování vegetace. Také tím se objekt stal nebezpečný i svému okolí.

Nejpozději od roku 2015 vedlo s majiteli bezvýsledné jednání o odkupu objektu občanské sdružení Omnium, které se zabývá mj. obnovou památek na Broumovsku.⁹⁵ Neúspěšná komunikace s majiteli probíhala i ze strany dalších orgánů a institucí. Případ byl několikrát medializován.⁹⁶ Roku 2019 byla zdevastovaná fara nabízena k prodeji

92 A na závěr..., *Pro život kostelů Broumova. Projekt na záchranu a obnovu broumovské skupiny kostelů*, *Aktuality projektu duben/květen 2014*, 2014, 3, s. 13.

93 <https://pamatkovykatolog.cz/fara-12861302> [29. 11. 2021].

94 V jejím rámci autorka provedla detailní místní šetření, které zpracovala jednak v podobě výkresové dokumentace a jednak v podobě textu. Dostupné online: <https://dspace.cvut.cz/handle/10467/74359>, soubor *Priloha (6.835Mb)* [25. 11. 2021], na stejné platformě je umístěn i text. Popis objektu a jeho poškození spolu s fotodokumentací k roku 2017 je na s. 10–34.

95 Advent Omnium 2019 – naše nepovedené projekty, dostupné online: <https://www.omniumos.cz/cz/detail-novinky/238> [29. 11. 2021].

96 Např. 2009: FRYDRYCH, Pavel – VÁŇOVÁ, Martina, Historický cenný kostel svaté Markéty v Šonově je otočen průčelím k Broumovskému klášteru, *Náchodský deník*, 2. 2. 2009, dostupné online: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/sonov-kostel20090201.html [20. 11. 2021], nebo 2020: PLECHÁČEK, Václav, *V Šonově chátrá vzácná fara. Podle památkářů jde o nejohroženější kulturní památku v kraji*, *Český rozhlas Hradec Králové*, 15. 1. 2020, dostupné online: <https://hradec.rozhlas.cz/v-sonove-chatra-vzacna-fara-podle-pamatkaru-jde-o-nejohrozenejsi-kulturni-8135456> [20. 11. 2021].

Obr. 12. Zateplená budova někdejší maštale farního dvora v létě 2022, pohled od severovýchodu, zdroj: archiv autora

(zájem projevila mj. obec Šonov).⁹⁷ V listopadu 2021 získává objekt nového majitele.⁹⁸ Od zimy 2021/22 jsou na objektu zahájeny první záchranné práce, spočívající především v eliminaci nebezpečných částí hrozících pádem (zbytky střešní konstrukce a krytiny).⁹⁹

S rokem 2021 – jak se zdá – se může konečně začít psát nová kapitola v dějinách nešťastného domu. Optimismus budí jak prohlášení vlastníka stran budoucích plánů, tak přístup místních autorit, které se nesou mj. v duchu úvah o zřízení turistického zázemí či obchodu v části objektu.¹⁰⁰ Takové zapojení do organismu místa (zejména lokální komunita by měla opět budovu považovat za „svou“) má smysl, když z pochopitelných důvodů nelze původní funkci domu beze zbytku reanimovat. Škoda, že sílu možného výsledku poněkud oslabila v roce 2022 nešťastná „dryáčnický“ žlutá obnova fasád někdejší maštale pomocí zateplení, v jehož deskách se poněkud utopily dochované pískovcové prvky či heraldická tabule broumovských opatů. Druhotně proražený vjezd pro těžkou techniku ovšem zůstal...

Bylo by však užitečné provést nějakou širší reflexi toho, proč vůbec k takovému úpadku v případě šonovské fary za poslední více než půlstoletí došlo. Pro období 1945–1989 lze – prozatím pracovní – hledat příčinu stavu 1) ve ztrátě zodpovědného vlastníka (benediktinského opatství) doprovázené zánikem dosavadní obce (= komunity lidí) odsunem jejího obyvatelstva, 2) v zániku místních stavebních a dalších technických živností, pro něž oprava veřejných budov byla jedním z podstatných zdrojů příjmů, 3) v malé kooperaci

97 ŠPRENĚAR, Jiří, Chátrající fara je nejohroženější památkou v kraji. Šonov ji chce zpět, *Náchodský deník*, 27. 1. 2020, dostupné online: <https://rychnovsky.denik.cz/z-regionu/sonov-ubroumova-fara-chatrajici-budova-kulturni-pamatka260120-na.html> [29. 11. 2021].

98 Informace o řízení – Číslo řízení: V-7655/2021. Zdroj: Nahlížení do katastru nemovitostí, 15. 11. 2021.

99 PLCHOVÁ, Michaela, Rozhovor se starostou: „Spolupráce se zemědělci nás vyzdvihuje nad okolní obce“, *Šonovský zpravodaj*, 2022, XVII, 3, s. 3.

100 Tamtéž. Plány vlastníka (zatím jen v oblasti stavební obnovy) přináší reportáž, na niž je odkázáno v úvodní poznámce pod čarou. Lze jen doufat, že např. „deponování“ odstraňovaných havarijních částí budovy jejich volným pohozením, které autor tohoto článku spatřil *in situ* v srpnu 2022, bylo v rámci záchranných prací pouze dočasným a není odrazem celkového přístupu k obnově.

Obr. 13. Odklizení sutí z interiéru budovy, foto: Adam Zezula, 2022

vyšších úřadů s místním úřadem a komunitou, podpořenou mj. oficiálním „světonázorem“ tehdejšího systému, 4) v bezmoci případného tlaku zainteresovaných osob (duchovních, farníků, obyvatel) na odpovědné autority. Lze jistě jmenovat i dále. Situaci po roce 1989 pak na jedné straně charakterizuje právní síla soukromého vlastnictví mylně interpretovaná jako absolutní nedotknutelnost, na druhé straně jistá bezzubost (ale i liknavost tam, kde možnosti jsou) odpovědných institucí. Společným jmenovatelem – a poměrně pohodlným argumentem, proč věci nejdou – bez ohledu na společensko-ekonomický systém pak vždy byl poukaz na nedostatek financí na záchranu objektu. Důsledky *takto* nastavených procesů jsou očividné a větším dílem nevratné.

Summary

The article summarizes the building history of the late Baroque rectory in Šonov near Broumov, a typical representative of a rural religious heritage site, set in the centre of its village and co-creating its character. The present building dates from 1782, when it was built after the fire of the previous building from 1674. It thus complemented the local cult precinct, which included a cemetery with a mortuary and the former parish church of St. John the Baptist in the inner city, and the newer church of St. Margaret, built by K. I. Dientzenhofer, on the hill above the village. Until the end of World War II, the fate of the parish building was determined by local reality: a relatively large village with a predominance of Roman Catholic believers, and the local church administration, represented by the oldest Czech abbey of Břevnov-Broumov.

After 1945, the original German-speaking population in Šonov had been quickly displaced and replaced by new, religiously indifferent settlers who did not share the same relationship with the

local landscape. In 1948, in accordance with the new ideology, a campaign against the Church began, which was particularly evident in the region with the dissolution of the old abbey in Broumov. The state, represented locally by national committees, took over the care of the church monument sites. The ownership of the rectory building was transferred to the municipality of Šonov, which attempted to use it as a kindergarten – however, due to its unsatisfactory condition and lack of funds for repairs, the building was finally abandoned in the mid-1970s. This fact, made even worse by the incomprehensible partial removal of the roofing in the late 1980s, gradually led to the increasingly massive destruction of the building. Even the private ownership of the site, which dates back to 2002, has not prevented its decline. After two decades of disgraceful decline, in 2021 the site gained a new private owner, who has begun the necessary rescue work and declared his will to save the largely dilapidated building.

A detailed insight into the documentation from the period after 1945 confirms all the phenomena that are generally associated with the fate of similar sites in the former German borderlands – until 1989, these were mainly: the lack of interest of the authorities at the supra-local level, the powerlessness of local system structures, and a certain indifference of the inhabitants at a time when it was still possible to maintain the site without enormous financial costs. After 1989,

there was a long period of time in which other matters took priority at the local level, which in the case of Šonov was multiplied by the irresponsible attitude of a long sought-after private owner enjoying (otherwise much needed) legal protection in a situation of incompetence of the responsible authorities. A permanent reference to the lack of funds for repairs entwines like a thread through almost all documents from 1945–2022.

Seznam pramenů a literatury

Archivní a sbírkové fondy

Archiv Biskupství Královéhradeckého, fond Biskupská konzistoř, fascikl Vizitace Broumov 1923–1931

Katastrální úřad pro Královéhradecký kraj, pracoviště Náchod, Pozemková kniha katastrální obce Šonov; Kupní smlouva fary z r. 2002

Národní archiv, fond Stabílní katastr – indikační skici (1827–1853)

Státní oblastní archiv Hradec Králové, fond Krajský národní výbor Hradec Králové I. (1949–1960); fond Velkostatek Broumov (1547–1948); fond Sbírka matrik (1587–1949); fond Biskupská konzistoř Hradec Králové (1664–1950)

Státní okresní archiv Náchod, fond Okresní národní výbor Náchod (1945–1990); fond Místní národní výbor Šonov (1945–1974)

Literatura a vydané prameny

A na závěr..., in: Pro život kostelů Broumovska. Projekt na záchranu a obnovu broumovské skupiny kostelů, Aktuality projektu duben/květen 2014, s. 13.

BERGMAN, Petr – BURIAN, Martin – JEŘÁBKOVÁ, Jana (edd.), *Broumovsko. Interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*, Broumov 2003.

BÍL, Zdeněk, *Římskokatolická duchovní správa na Broumovsku v letech 1945 až 2000, Stopami dějin Náchodska* 2007, 11, s. 107–127.

CECHNER, Ant., *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském*, Praha 1930.

DIMTER, Gertrud – KAHLER, Hildegard und Adolf, *Die Gemeinde Schönaue*, Forchheim 1981.

HEINZEL, Adolf, et al., *Braunauer Heimatkunde*, Braunau 1894.

KOLÁČNÝ, Jaroslav – STEINOVÁ, Šárka – WAAGE, Vladimír, *Urbarium neoconscriptum cum explicatione brevi čili Nově sepsaný řád všech trvalých povinností a rent, které plní a odvádějí dědiční poddaní slavného kláštera Broumova ve městě a okolí*, kritická edice, Praha 2014.

KVĚTENSKÝ, Vlastimil, *Knihovny východních Čech 1818/1848*, Hradec Králové 1969.

PLACHÝ, Jiří, Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945), *Securitas imperii*, 2006, 14, s. 170–183.

PLCHOVÁ, Michaela, Rozhovor se starostou: „Spolupráce se zemědělci nás vyzdvihuje nad okolní obce“, *Šonovský zpravodaj*, 2022, XVII, 3, s. 2–4.

SKALICKÝ st., Alexandr, Barokní fara v Šonově, *Stopami dějin Náchodska*, 2003, 9, s. 167–178.

Internetové zdroje

Advent Omnium 2019 – naše nepovedené projekty, dostupné online: <https://www.omniumos.cz/cz/detail-novinky/238> [29. 11. 2021].

Český rozhlas Hradec Králové, Nejohroženější kulturní památka v kraji, barokní fara v Šonově na Náchodsku, má nového majitele, dostupné online: <https://hradec.rozhlas.cz/nejohrozenejsi-kulturni-pamatka-v-kraji-barokni-fara-v-sonove-na-nachodsku-ma-8640684?fbclid=IwAR3ck-q0DiXUIdMHP1CEm5wXedwfbquRIRVWpsOs5ASQIS1azly4IAj1mRs> [16. 12. 2021].

Český statistický úřad, Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2022, dostupné online: <https://www.czso.cz/documents/10180/165603907/13007221n03.pdf/861e0df0-61bc-46ba-8e3e-8de656146466?version=1.2> [14. 7. 2022].

Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001; Název obce: Šonov, Kód obce: 574511, NUTS 4: CZ0523, dostupné online: https://www.czso.cz/staticke/sldb/sldb2001.nsf/obce/574511_opendocument [27. 11. 2021]. Český statistický úřad, Sčítání lidu 2021, obyvatelstvo podle náboženství a víry obcí vybraného okresu, dostupné online: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_af=vystup-obekt&pvo=SLD210092-OB-OK&katalog=33525&z=T&f=TABULKA&skupid=4294&pvo=SLD210092-OB-OK&pvo=101&pvoch=40584#w= [14. 7. 2021].

Děkanství Broumov – historie, dostupné online: <https://www.broumovfarnost.cz/cs/historie> [29. 11. 2021].

FRYDRYCH, Pavel – VÁŇOVÁ, Martina, Historický cenný kostel svatě Markěty v Šonově je otočen průčelím k Broumovskému klášteru, dostupné online: https://nachodsky.denik.cz/zpravy_region/sonov-kostel20090201.html [20. 11. 2021].

Národní archiv Praha, fond Indikační skici – Čechy, Indikační skica 7754-1 Šonov – dříve Schönau (Ssonow), dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=HRA429018400> [22. 11. 2021].

Národní památkový ústav, Dopis MKČR z 8. 11. ve věci „Šonov, fara čp. 83, okr. Náchod, ukončení řízení o zrušení prohlášení za kulturní památku“, dostupné online: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=738418 [21. 11. 2021].

Národní památkový ústav, Fara v Šonově, dostupné online: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=738418 [21. 11. 2021].

Národní památkový ústav, Fara v Šonově, dostupné online: <https://www.npu.cz/cs/npu-a-pamatkova-pece/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/seznam-ohrozenych-nemovitych-pamatek/7025-fara-v-sonove> [21. 11. 2021].

Obecní úřad Šonov, Kronika obce II. (1971–2011), dostupné online: <https://www.sonov.cz/obec-1/informace-o-obci/kronika-obce/> [14. 7. 2022].

Opati břevnovského kláštera, dostupné online: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/opati-brevnovskeho-klastera> [29. 11. 2021].

PETROVÁ, Kateřina, Rekonstrukce bývalé fary v Šonově, nepublikovaná diplomová práce, Praha: Stavební fakulta Českého vysokého učení technického v Praze 2018, 81 s. + výkresová příloha, dostupné online: <https://dspace.cvut.cz/handle/10467/74359> [20. 11. 2021].

PLECHÁČEK, Václav, V Šonově chátará vzácná fara. Podle památkářů jde o nejohroženější kulturní památku v kraji, Český rozhlas Hradec Králové, 15. 1. 2020, dostupné online: <https://hrdec.rozhlas.cz/v-sonove-chatra-vzacna-fara-podle-pamatkaru-jde-o-nejohrozenejsi-kulturni-8135456> [20. 11. 2021].

Tabulka vývoje počtu obyvatelstva v Šonově v letech 1885–1961, dostupné online: <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/schoen.htm> [29. 11. 2021].

Ústřední archiv katastrální a zeměměřičský Praha, Císařský povinný otisk stabilního katastru 7754-1 Šonov – dříve Schönau (Ssonow), list VII, dostupné online: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_7754-1_7 [22. 11. 2021].

Ústřední archiv katastrální a zeměměřičský Praha, Mapa evidence nemovitostí VS-XXII-8-5, dostupné online: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=menkyc&idrastru=B5_1_VS-XXII-8-5 [22. 11. 2021].

Mgr. Jindřich Kolda, Ph.D. (nar. 1979)

Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové
jindrich.kolda@uhk.cz

ORCID ID: 0000-0001-7690-9016

Absolvent studijních oborů Historie, Pomocné vědy historické a Archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové (FF UHK). V letech 2005–2017 pracoval v Národním památkovém ústavu, naposledy jako správce depozitáře a zástupce vedoucího správy NKP Hospital Kuks. Od roku 2019 působí jako odborný asistent na Katedře pomocných věd historických a archivnictví FF UHK. Zabývá se dějinami řeholních společenství, knižní kultury a zdravotnictví především v období raného novověku. Vedle toho se zaměřuje na historii Kuksu a Broumova.